

Kostbare Zending en martelaarschap

Goedemiddag. Hartelijk dank voor de uitnodiging om vanmiddag een bijdrage te leveren aan deze studiemiddag over “Kostbare Zending”. Martelaarschap is geen gemakkelijk thema. De vraag die me gesteld is of daar in onze tijd binnen het perspectief van de wereldwijde zendingsopdracht nog wel zinvol over gesproken kan worden. Dat zou vanmiddag duidelijk moeten worden.

Voor het gesprek zou ik twee impulsen willen geven. Eerst zou ik het onderwerp willen plaatsen in de context van de wereldwijde oecumenische beweging. Vervolgens zal ik wat zeggen over de vragen die me zijn voorgelegd.

1. *Costly Unity, Commitment, Obedience*

Het thema van deze middag “Kostbare zending” riep bij mij de herinnering op aan enkele documenten van de Wereldraad van Kerken uit de jaren negentig: “Costly Unity”, “Costly Commitment” en “Costly Obedience”, voortgekomen uit een studieprogramma over ecclesiologie en ethiek. In deze teksten gaat het over de intrinsieke samenhang tussen de inzet voor de eenheid van de Kerk en de sociale en ethische vragen van onze tijd. Het vraagstuk van de eenheid van de Kerk mag niet los gemaakt worden van de sociaal-ethische vragen, de wereldwijde ongelijkheid en het onrecht dat onze wereld beheerst. Zo lang we er niet in slagen de vraagstukken van vrede, gerechtigheid en integriteit van de schepping te verbinden met het vraagstuk van de eenheid van de Kerk, brengt dat schade toe aan de oecumenische beweging, zo stelt dit studiedocument.¹ En daarbij blijven we zelf als lidmaten van de Kerk of beter, als leerlingen van Jezus, niet buiten beeld. Costly Unity, Costly Commitment en Costly Obedience duiden erop dat eenheid, engagement en gehoorzaamheid niet goedkoop verkrijgbaar zijn. Daarvoor worden moed, volharding en offerbereidheid gevraagd.

De gehoorzaamheid waartoe wij geroepen zijn, is vaak kostbaar. Het kan van de kerken vragen zich te positioneren ten opzichte van de vraagstukken van bepaalde tijden en plaatsen op manieren die moed, volharding en opoffering vereisen. Zulke trouw kan, zoals voor sommige van onze tijdgenoten, tot martelaarschap komen. In gedachten viert de kerk haar martelaren uit het verre en recente verleden. In hoop ziet zij uit naar de vervulling van de heerschappij van God waarvoor zij stonden. De grote "wolk van getuigen" (Heb 12,1-2), waardoor wij "omringd" zijn en wier gehoorzaamheid aan God wij geroepen zijn te gedenken, roept ons op tot een koinonia die dieper gaat dan alles wat wij tot nu toe hebben kunnen bereiken.²

De Wereldraad van Kerken zou zich volgens dit document moeten ontwikkelen tot een globale morele oecumenische gemeenschap die geworteld is in de diverse lokale contexten van de christelijke gemeenschappen wereldwijd. Het document gaat in op het belang van morele vorming in kerk en wereld, reflecteert op het falen van kerken om geweld en oorlog

¹ [Costly Obedience | World Council of Churches \(oikoumene.org\)](https://www.oikoumene.org/en/resources/documents/world-council-of-churches/1997-1999/costly-obedience)

² *“The obedience to which we are called is often costly. It may require the churches to position themselves in relation to the issues of particular times and places in ways which call for courage, perseverance and sacrifice. Such faithfulness may, as it has for some of our own contemporaries, come to the point of martyrdom. In memory the church celebrates its martyrs of both the distant and the recent past. In hope it looks for the fulfillment of the reign of God for which they stood. The great “cloud of witnesses” (Heb. 12:1-2), by which we are “surrounded” and whose obedience to God we are called to remember, summons us to a koinonia more profound than any that we have yet been able to achieve.” (Costly Unity, Commitment, Obedience 1 januari 1997, nr 4).*

in de 20^e eeuw af te wenden, maar ook op de betekenis van de kerkelijke strijd tegen apartheid. Tenslotte verkent het document in hoeverre morele vorming geworteld is in de viering van de Eucharistie en het Doopsel.

Voor het gesprek over het onderwerp “Kostbare Zending” lijkt het me van belang hoe we onszelf binnen het geheel van wereldwijde christelijke gemeenschappen positioneren. Het ligt misschien voor de hand om de thematiek van “Kostbare Zending” te bespreken tegen de achtergrond van de lange geschiedenis van missie- en zendingsgenootschappen van ons land. Dan kijken we vanuit ons eigen nationale, confessionele of individuele perspectief. Maar de opgave is, zo lijkt mij, om dat juist niet te doen. De situatie van het wereldchristendom is vandaag veranderd. Het zwaartepunt van het christendom ligt niet meer in Europa. Bovendien zijn we ons meer dan ooit bewust van de ambivalente rol die missie en zending gespeeld hebben in de westerse koloniale economische en culturele overheersing van de wereld. Ook recente studies over het slavernijverleden van ons land vanaf de tweede helft van de 17^e eeuw tot aan het midden van de 19^e eeuw tonen dat aan.

Alleen vanuit een nationale en confessionele context kunnen we het gesprek over missie en zending en de betekenis van martelaarschap vandaag inderdaad niet meer goed voeren. We hebben de impulsen vanuit diverse contexten hard nodig om onze verlegenheid en onzekerheid over missie en zending te boven te komen en om de wereldwijde zuster- en broederschap die we in Christus ontvangen concreet te maken. Internationale verbanden zoals de Wereldraad van Kerken, maar ook paus Franciscus (Evangelii gaudium, Fratelli tutti) kunnen veel betekenen om te (her)ontdekken hoe kostbaar de zending is waarin wij mogen staan.

2. Martelaarschap

Mij is gevraagd om vanmiddag in relatie tot het thema “Kostbare Zending” te reflecteren op martelaarschap. Aanleiding voor deze uitnodiging was een lezing die ik vorig jaar juni hield ik voor een katholiek publiek waarin ik aan de hand van voorbeelden van geloofsgetuigen uit verleden en heden, probeerde te komen tot een omschrijving van martelaren. De organisatoren van die bijeenkomst willen een herdenkingsplaats inrichten voor martelaren van onze tijd. Zo kwamen ze bij de vraag: wat houdt martelaarschap eigenlijk in? Ik spitste mijn verhaal toe op martelaarschap in de christelijke traditie, bleef dicht bij de Schrift en illustreerde mijn verhaal met voorbeelden van geloofsgetuigen uit diverse contexten en tijden en kwam aan het einde tot de volgende omschrijving van martelaarschap:

“Als ik probeer samen te vatten wat mij in een martelaar of martelares aanspreekt dan is dat dit: een martelaar of martelares is een leerling van Jezus, die leefde vanuit de liefde van God in de kracht van de heilige Geest, die kwade machten trotseerde, geweldloos, standvastig en weerloos, gericht was op het leven van anderen en leven gevend, daarin sterker dan de dood, zichzelf gevend tot het uiterst zonder zichzelf te verheffen. Het zijn anderen die dat zien, bevestigen en bekrachtigen: Een waarachtige getuige en kind van God.”

Voor het gesprek van vanmiddag legde Berdine me aantal vragen voor over de betekenis van martelaarschap in de context van de globale christelijke gemeenschap. Ik breng ze terug tot vier vragen.

- Wat houdt martelaarschap vandaag in?
- Mogen we nog wel radicale solidariteit verwachten van elkaar?
- Wat betekenen de moderne communicatiemiddelen en mobiliteit in dit verband?
- Hoe verhoudt martelaarschap zich tot onze cultuur waarin veiligheid en individueel geluk de hoogste prioriteit hebben?

Kort loop ik langs deze vier vragen:

a. Martelaarschap vandaag

Martelaarschap is een kenmerk van de christelijke navolging van alle tijden. Hoewel het een belangrijk principe is dat het martelaarschap niet gezocht wordt, kan de navolging van Jezus gevaarlijk worden voor het eigen leven. Durven wij ons dat te realiseren?

Het zou een veeg teken zijn als door de christelijke gemeente zelf het martelaarschap zou worden afgedaan als achterhaald. Het duidt erop dat de christelijke gemeente geheel ingekapseld en gelijkgeschakeld is. Wat heeft ze de wereld dan nog te bieden anders dan de bevrediging van de behoefte aan religiositeit.

In het martelaarschap openbaart zich de botsing tussen de machten van deze wereld en de zelfgave van Gods liefde, openbaar geworden in Jezus, omwille van het heil van de wereld en de komst van zijn Koninkrijk.

Maar het komt erop aan goed te onderscheiden wat wel en wat niet tot martelaarschap in navolging van Jezus kan worden gerekend. Vandaar het belang van een goede omschrijving en criteria. Hierboven noemde ik er een paar: *geweldloos, standvastig en weerloos, gericht op het leven van anderen en leven gevend, daarin sterker dan de dood, zichzelf gevend tot het uiterst zonder zichzelf te verheffen.*

Overigens is het niet zo dat er in onze tijd binnen de kerken van ons land geen aandacht meer zou zijn voor het martelaarschap. Denk aan de aandacht voor Titus Brandsma en Frans van der Lugt. Andrea Ricciardi, stichter van Sant' Egidio schreef geïnspireerd door paus Johannes Paulus II een dik boek over martelaren op alle continenten in de 20^e eeuw. En ook moet ik de aandacht noemen van organisaties zoals Kerk in Nood en Open Doers voor vervolgte christenen op zoveel plekken in onze wereld.

b. Radicale solidariteit?

In onze verzorgingsstaat staat de solidariteit onder druk. Het mensbeeld van de autonome burger en de financiële huishouding van het land leiden ertoe dat we in ons eigen context steeds meer op onze eigen situatie gericht zijn dan op die van de ander. Ook verwachten we veel van de overheid die tegelijkertijd een kop van jut is. En de overheid heeft in de tijd van de Corona-pandemie op nationaal niveau veel gedaan en geïnvesteerd om deze te boven te komen en om armoede in onze samenleving tegen te gaan.

Maar dat is solidariteit op nationaal niveau. Op wereldniveau maakte de pandemie zichtbaar dat rijke landen goed voor zichzelf zorgen, maar dat de internationale solidariteit met de armste landen in het geding is. In de begroting van de overheid worden zoveel mogelijk uitgaven ontzien, maar op ontwikkelingssamenwerking wordt 7% bezuinigd.

De vraag is wat voor ons als christenen en kerken geldt? Wij zijn – zie de teksten van de Wereldraad van Kerken of luister naar het appel van paus Franciscus – geroepen tot radicale solidariteit niet alleen met christenen maar met de armen en lijdenden in andere delen van de wereld. Zijn we ons dat voldoende bewust en hebben we de moed om daar gestalte aan te geven? Zowel in onze eigen samenleving (denk aan asiel en migratie, armoede, klimaatverandering) als internationaal.

c. Communicatiemiddelen

Dankzij moderne communicatiemiddelen is het veel gemakkelijker om contacten te krijgen en te onderhouden.

In de jaren tachtig van de vorige eeuw waren we heel voorzichtig met het onderhouden van contact met mensen in Oost-Europa. De communicatie verliep niet zo gemakkelijk. Vandaag gaat dat dankzij moderne communicatiemiddelen heel anders. Vandaag is het mogelijk om rechtstreeks en snel contact te onderhouden met mensen in andere delen van de wereld. De vraag is wat we met de informatie en appels die op ons gedaan worden doen.

Een priester uit Bangladesh, Taposh Halder, uit het bisdom Khulna die we gesteund hebben tijdens zijn studie in Rome stuurt me regelmatig appjes over de levensomstandigheden daar. In zijn berichtgeving klinkt ook steeds de roep om hulp. Ik voel me tekortschieten omdat ik daar onvoldoende gehoor aan geef.

Ook uit Pakistan krijg ik informatie en verzoeken om aandacht en hulp. Op 16 augustus jl. richtte de woede van een menigte moslims in Jaranwala (Pakistan) zich vanwege vermeende belediging van de Koran door twee christenen op 21 kerken en op zo'n 200 huizen van christenen. Via een huisarts in Nederland kwam ik in contact met Rueben Qamar de voorzitter van de synode van de Presbyteriaanse Kerk van Pakistan. We spraken met hem via zoom over godsdienstvrijheid en de bedreigde positie van christenen in zijn land.

Zo zijn er veel voorbeelden te noemen van situaties waarin christenen moedige keuzes maken. Mijn gedachten gaan uit naar Syrië, Irak, Jemen, Nagorno Karabach, Palestina, Tigray in Ethiopië, Darfur in Sudan, de Sahel landen.....

De vraag is wat we concreet doen met de overvloed aan informatie die via sociale media op ons toekomt en of en hoe we onze verbondenheid in Christus ook internationaal gestalte geven. De zendings- en missieorganen kunnen een belangrijke rol spelen in het opbouwen van internationale netwerken van solidariteit van christengemeenschappen met mensen in nood.

d. Onze samenleving en cultuur

Op Prinsjesdag heb ik aandachtig geluisterd naar de troonrede. Koning Willem Alexander schetste Nederland als volgt:

Wie van buiten naar de Nederlandse samenleving kijkt, ziet op het eerste gezicht een aantrekkelijk land met goede voorzieningen en een sterke economie, ingebed in krachtige internationale structuren die beschermen en welvaart brengen. Maar achter dat positieve beeld gaat de permanente opdracht schuil om te blijven werken aan kansgelijkheid, bestaanszekerheid en perspectief. Voor lang niet iedereen zijn een fatsoenlijk huis, een goede gezondheid en een veilige thuissituatie vanzelfsprekend. Niet elk kind krijgt dezelfde kansen op een goede toekomst en niet iedere inwoner van ons land voelt zich gehoord en gezien. Er is nog altijd discriminatie en racistische uitsluiting in de samenleving.

Voorafgaande aan de zitting van de Staten Generaal in de Koninklijke Schouwburg in Den Haag was de Prinsjesdagviering in de Jacobskerk. Onder het aan Augustinus ontleende motto 'Wij zijn de tijden' spraken vertegenwoordigers van religies en levensbeschouwingen in aanwezigheid van vertegenwoordigers van het kabinet en politieke partijen zich vanuit hun bronnen eensgezind uit voor mensenrechten en menselijke waardigheid. 'Als wij goed zijn, worden de tijden ook goed', zei pastoor Ad van der Helm in zijn openingswoord.

In onze seculiere samenleving is er vanuit een multi-religieus kader nieuwe ruimte om vanuit onze bronnen naar voren te brengen en te laten zien wat 'goed leven' inhoudt. Daarop zouden we ons als kerken moeten richten. Dat zal ons helpen om uit de marginaliteit te komen en grenzen te overwinnen zowel in onze samenleving als internationaal.

Willen we de ik-gerichtheid in onze samenleving en cultuur te boven komen dat zullen we dat in concrete praktijken en daden moeten laten zien zowel in onze samenleving als in de contacten met broeders en zusters wereldwijd. Soms kan dat een hoge prijs vragen. Kostbare zending.

Geert van Dartel